

ԴԱՍ 1

ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԱՄԱՏԵՔՍԱԸ. ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐԸ. ՄԱԿ ՓԳՀ ՍՏԵՂԾՈՒՄԸ, ԱՌԱՔԵԼՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՄԱՆԴԱՏԸ

ՄՈՏԻՎԱՑՆՈՂ ՆԵՐԱԾԱԿԱՆ ՏԵՍԱՆՅՈՒԹ

(հասանելի է Արդարադատության ակադեմիայի կայքի հեռուստուցման բաժնում և հեռուստուցման փաթեթի կրիչում)

Մինչև 5 րոպե

Այս դասի շրջանակներում Ձեզ կներկայացվի՝

- փախստականների միջազգային պաշտպանության առաջացման պատմությունն ու համատեքստը
- փախստականների միջազգային պաշտպանության ոլորտում գործունեություն ծավալած հիմնական միջազգային կառույցների գործունեությունը:

Ուշադրությամբ կարդացեք տեքստը (օգտվելով բառարանից) և այն յուրացնելուց հետո միայն անցեք ինքնաստուգիչ հարցերին:

Մինչև 155 րոպե

Մարդկանց **միգրացիան** թերևս նույնքան հին պատմություն ունի, որքան մարդկությունը: Ժամանակակից աշխարհում միգրացիան պայմանականորեն կարելի է բաժանել երեք տեսակի՝

- (ա) օրինական կամ արտոնված միգրացիա,
- (բ) անօրինական կամ չարտոնված միգրացիա,
- (գ) հարկադրված միգրացիա:

Միջազգային իրավունքի մաս կազմող մարդու իրավունքների միջազգային իրավունքը պատմականորեն ամրագրել է անձի ազատ տեղաշարժվելու իրավունքը: Այս

իրավունքի ուժով յուրաքանչյուր անձ ազատ է դուրս գալ իր բնակության երկրից, սակայն դա չի ենթադրում իրավունք մուտք գործել որևէ այլ երկրի տարածք: Միջազգային իրավունքն ընդհանուր առմամբ չի կարգավորում անձանց մուտքը երրորդ պետությունների տարածք՝ հարցի լուծումը թողնելով պետությունների հայեցողությանը:

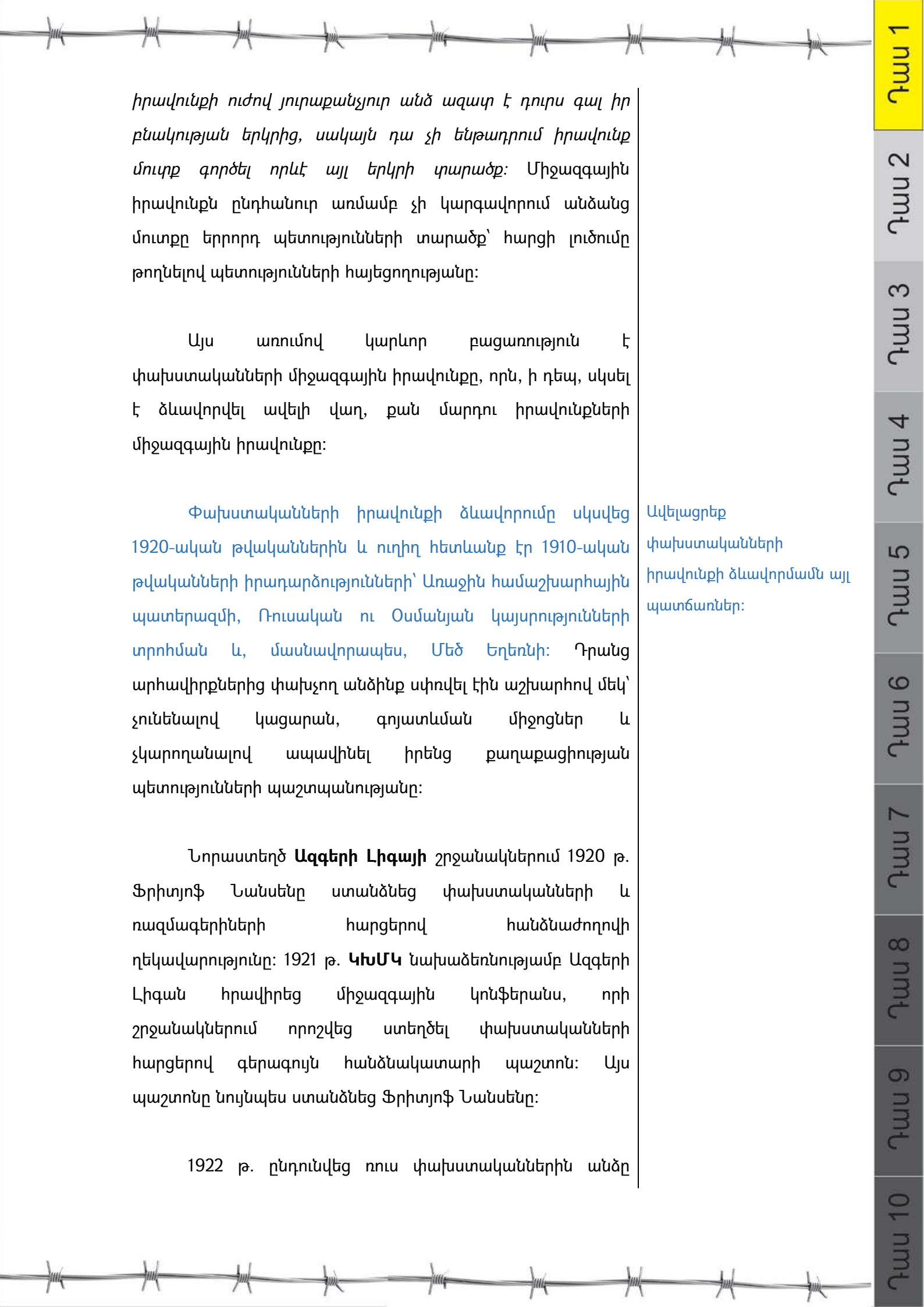
Այս առումով կարևոր բացառություն է փախստականների միջազգային իրավունքը, որն, ի դեպ, սկսել է ձևավորվել ավելի վաղ, քան մարդու իրավունքների միջազգային իրավունքը:

Փախստականների իրավունքի ձևավորումը սկսվեց 1920-ական թվականներին և ուղիղ հետևանք էր 1910-ական թվականների իրադարձությունների՝ Առաջին համաշխարհային պատերազմի, Ռուսական ու Օսմանյան կայսրությունների տրոհման և, մասնավորապես, Մեծ Եղեռնի: Դրանց արհավիրքներից փախչող անձինք սփռվել էին աշխարհով մեկ՝ չունենալով կացարան, գոյատևման միջոցներ և չկարողանալով ապավինել իրենց քաղաքացիության պետությունների պաշտպանությանը:

Նորաստեղծ **Ազգերի Լիգայի** շրջանակներում 1920 թ. Ֆրիտյոֆ Նանսենը ստանձնեց փախստականների և ռազմագերիների հարցերով հանձնաժողովի ղեկավարությունը: 1921 թ. **ԿԽՄԿ** նախաձեռնությամբ Ազգերի Լիգան հրավիրեց միջազգային կոնֆերանս, որի շրջանակներում որոշվեց ստեղծել փախստականների հարցերով գերագույն հանձնակատարի պաշտոն: Այս պաշտոնը նույնպես ստանձնեց Ֆրիտյոֆ Նանսենը:

1922 թ. ընդունվեց ռուս փախստականներին անձը

Ավելացրեք փախստականների իրավունքի ձևավորման այլ պատճառներ:

հաստատող փաստաթղթերի տրամադրման մասին համաձայնագիր, որը 1924 թ. լրացվեց՝ տարածվելով նաև հայ փախստականների վրա: Այս փաստաթուղթը (վկայականը) հայտնի է որպես «Նանսենի անձնագիր»:

1926 թ. համաձայնագիրը կրկին լրացվեց՝ հնարավորություն տալով «Նանսենի անձնագիր» ունեցող փախստականներին օգտվել մասնակից երկրներում բնակվելու, ազատ տեղաշարժվելու իրավունքից: Միաժամանակ ստեղծվեց փախստականների օգնության հատուկ հիմնադրամ: Ըստ առկա գնահատականների՝ Մեծ Եղեռնից փրկված ավելի քան երեք հարյուր հազար հայեր ստացել են «Նանսենյան անձնագիր»:

1928 թ. Ժնևում կայացած կոնֆերանսում մշակվեցին փախստականների վերաբերյալ երեք համաձայնագրեր՝ ռուս և հայ փախստականների իրավական կարգավիճակի մասին, հոգուտ ռուս և հայ փախստականների ընդունված որոշ միջոցներն այլ փախստականների վրա տարածելու մասին և Փախստականների հարցերով Ազգերի լիգայի գերագույն հանձնակատարի գործառույթների մասին: Նշվածներից առաջինն ընդհանուր առմամբ հստակեցնում էր 1922 թ. Համաձայնագրի դրույթները, ինչպես նաև հորդորում էր տրամադրել փախստականներին սովորաբար օտարերկրացիներին փոխադարձության սկզբունքով տրամադրվող իրավունքներ և առավելություններ այն դեպքերում, երբ փոխադարձության սկզբունքը նրանց վրա չի տարածվում: Երկրորդ համաձայնագիրը առաջինի որոշ դրույթներ տարածում էր ասորի, ասորի-քալդի, թուրք և ասիմիլացված փախստականների վրա: Երրորդ համաձայնագիրը Փախստականների հարցերով գերագույն հանձնակատարի ներկայացուցիչներին լայն լիազորություններ

էր վերապահում աշխարհի բազմաթիվ երկրներում փախստականներին աջակցություն ցուցաբերելու համար: Սակայն այս համաձայնագրերից ոչ մեկը չստորագրվեց բավարար քանակի պետությունների կողմից և դրանք այդպես էլ մնացին թղթի վրա:

1930 թ. մահացավ Ֆրիտյոֆ Նանսենը, իսկ ընդամենը մի քանի տարուց Գերմանիայում նացիզմի հաստատումը փախստականների նոր ալիք առաջացրեց: 1931-1938 թթ. Նանսենի գործը շարունակում էր Ազգերի լիգայում ստեղծված Փախստականների հարցերով Նանսենի անվան միջազգային գրասենյակը, իսկ 1938 թ.՝ Փախստականների հարցերով միջկառավարական հանձնաժողովը: Այդ տարիներին մշակվեցին ևս մի քանի միջազգային պայմանագրեր, որոնցից առավել կարևորն էր Փախստականների միջազգային կարգավիճակի մասին 1933 թ. Կոնվենցիան, որն առաջին անգամ կարգավորման առարկա դարձրեց փախստականի անձնական կարգավիճակի, զբաղվածության, սոցիալական իրավունքների հարցերը, ինչպես նաև սահմանեց **փախստականներին վտարելու արգելքը (non-refoulement)** և ծագման երկրից նրանց մուտքը թույլատրելու պարտականությունը: 1930-ական թվականներին մշակվեցին մի շարք այլ միջազգային պայմանագրեր և ստեղծվեցին որոշ մարմիններ փախստականների խնդիրներով զբաղվելու համար, սակայն դրանք, ընդհանուր առմամբ, էական ազդեցություն չունեցան Երկրորդ աշխարհամարտի տարիներին փախստականների աննախադեպ հիմնախնդրի լուծման գործում: **Ըստ որոշ գնահատականների՝ այդ տարիներին Եվրոպայում մոտ 60 միլիոն մարդ ստիպված էր լքել իրենց տները՝ դառնալով փախստական կամ ներքին տեղահանված անձ:**

Բառարանից ծանոթացեք, թե ինչով են միմյանցից տարբերվում փախստականն ու ներքին տեղահանված անձը:

Երկրորդ աշխարհամարտի ավարտին ստեղծված Միավորված ազգերի կազմակերպությունն (ՄԱԿ) իր գործունեության առաջին իսկ օրերից կանգնեց փախստականների խնդրի առաջ: ՄԱԿ-ի նպատակներից է, ըստ Կանոնադրության 1-ին հոդվածի, իրականացնել միջազգային համագործակցություն բոլորի համար մարդու իրավունքների և հիմնական ազատությունների նկատմամբ հարգանքի տարածման և քաջալերման գործում՝ անկախ ցեղից, սեռից, լեզվից կամ դավանանքից: Այս նպատակը ՄԱԿ-ի գործունեության առաջին տարիներին՝ որպես առաջնահերթություն, ենթադրում էր փախստականների հիմնախնդիրների լուծումը:

1946 թ. ՄԱԿ-ի շրջանակներում ստեղծվեց Փախստականների միջազգային կազմակերպությունը, որի հիմնական նպատակն էր **փախստականների ու ներքին տեղահանվածների ռեպատրիացիան** ու **վերաբնակեցումը**, և այն այս ուղղությամբ ակտիվորեն իրականացնում էր օպերատիվ միջոցառումներ: Այս կառույցն ի սկզբանե ստեղծվել էր ժամանակավոր հիմունքներով, և զուգահեռ ընթանում էին համապատասխան մշտական կառույցի ստեղծման շուրջ քննարկումները: 1949 թ. դեկտեմբերի 3-ին ՄԱԿ Գերագույն վեհաժողովն իր 319 բանաձևով հիմնադրեց ՄԱԿ-ի փախստականների հարցերով գերագույն հանձնակատարի գրասենյակը (ՄԱԿ ՓԳՀ), իսկ 1950 թ. դեկտեմբերի 14-ի 428 բանաձևով հաստատեց ՄԱԿ ՓԳՀ Կանոնադրությունը: 1951 թ. հաստատվեց և 22.04.1954 թ. ուժի մեջ մտավ Փախստականների կարգավիճակի մասին կոնվենցիան, որը դարձավ այս ոլորտի առանցքային միջազգային պայմանագիր: Ներկայումս կոնվենցիային և դրա 1967 թ. արձանագրությանը մասնակցում են մոտ 150 պետություն (այդ թվում՝ Հայաստանի Հանրապետությունը, որը

կոնվենցիային և արձանագրությանը միացել է 06.07.1993 թ.): Կոնվենցիան սահմանում է փախստականի կարգավիճակի հայցման հիմքերը, կարգավիճակը հայցող և ստացած անձանց իրավական կարգավիճակը, իրավունքները և երաշխիքները: Կոնվենցիայի նշված արձանագրությունն ունի խիստ կարևոր նշանակություն, քանի որ կոնվենցիան կիրառվում է միայն մինչև 1951 թ. հունվարի 1-ը Եվրոպայում կամ այլուր տեղի ունեցած իրադարձությունների արդյունքում փախստական դարձած անձանց նկատմամբ: Արձանագրությունը վերացնում է այս սահմանափակումը՝ ապահովելով Կոնվենցիայի կիրառումն առանց տարածքային կամ աշխարհագրական սահմանափակումների:

Հաշվի առնելով այն, որ Կոնվենցիայի համապատասխան դրույթները մանրամասն քննարկվելու են հաջորդող դասերի շրջանակներում, այս դասում չկա դրա բովանդակային քննարկման անհրաժեշտությունը: Ուստի այժմ հատուկ քննարկման նյութ կդարձնենք ՄԱԿ ՓԳՀ-ն:

Ըստ կանոնադրության՝ ՄԱԿ ՓԳՀ-ն *ապաքաղաքականացված, մարդասիրական և սոցիալական բնույթի գործունեություն իրականացնող կառույց է, որի հիմնական նպատակն է փախստականներին միջազգային պաշտպանություն տրամադրելը*: Ի սկզբանե ՄԱԿ ՓԳՀ-ն նույնպես ստեղծվել է որպես ժամանակավոր կառույց, սակայն ՄԱԿ Գերագույն վեհաժողովի 2003 թ. 58/153 բանաձևով դրա գործունեությունը սահմանվեց անժամկետ՝ մինչ փախստականների հիմնախնդիրների լուծումը: **Ցավոք, վերջին տարիներին այս խնդիրների ծավալը շարունակաբար աճում է. եթե 2004 թ. ավարտին ՄԱԿ ՓԳՀ մանդատի ներքո ընկնող մտահոգության առարկա հանդիսացող անձանց քանակը պակաս էր 20 միլիոնից, ապա 2015 թ. ավարտին նրանց թիվը**

Թվարկեք փախստականների խնդիրների ծավալի աճման պատճառներ:

եռապատկվել է՝ հասնելով շուրջ 60 միլիոնի: Հայաստանի Հանրապետությունը փախստականների աննախադեպ մեծ ներհոսք է ունեցել արցախյան պատերազմի տարիներին: Սակայն Սիրիայում 2012 թվականից ծավալվող իրադարձությունները բերել են **մտահոգության առարկա հանդիսացող անձանց** նոր ներհոսքի, և ներկայումս խնդիրը Հայաստանի համար շարունակում է մնալ արդիական:

Այս պահին հարկ է ավելի մանրամասն անդրադառնալ ՄԱԿ ՓԳՀ առաքելությանը և մանդատին:

Իր մանդատի շրջանակներում ՄԱԿ ՓԳՀ-ն զբաղվում է ոչ միայն փախստականների, այլև հետևյալ կատեգորիաների անձանց հիմնախնդիրներով, որոնք բոլորը միասին համարվում են ՄԱԿ ՓԳՀ **մտահոգության առարկա հանդիսացող անձինք՝**

- **Ներքին տեղահանված անձինք**
- **Վերադարձող անձինք**
- **Ապատրիդներ**
- **Միջազգային պաշտպանության իրավունք ունեցող այլ անձինք**

Տերմիններին ծանոթացեք բառարանից:

ՄԱԿ ՓԳՀ առավել լայն մանդատը վերաբերվում է փախստականներին և ապաստան հայցող անձանց: Այս մանդատի շրջանակներում ՄԱԿ ՓԳՀ-ն տրամադրում է միջազգային պաշտպանություն և մարդասիրական օգնություն, և ձգտում է ապահովել համապատասխան անձանց հիմնախնդիրների երկարատև լուծումներ: Այս նպատակով ՄԱԿ ՓԳՀ-ն ակտիվորեն համագործակցում է ինչպես ազգային իշխանությունների, այնպես էլ միջազգային կառույցների ու մասնավոր կազմակերպությունների հետ:

Ներքին տեղահանված անձանց մասով ՄԱԿ ՓԳՀ մանդատն ունի խիստ սահմանափակ բնույթ, ինչը բխում է այն հանգամանքից, որ այդ անձինք շարունակում են գտնվել իրենց քաղաքացիության կամ մշտական բնակության երկրի պաշտպանության ներքո: Ուստի ՄԱԿ ՓԳՀ-ի մանդատը կախված է համապատասխան պետության համաձայնությունից: Այն որպես կանոն սահմանափակվում է մարդասիրական օգնություն ցուցաբերելով:

Վերադարձող անձանց մասով ի սկզբանե ենթադրվում էր, որ ՄԱԿ ՓԳՀ մանդատը ավարտվում է համապատասխան անձանց վերադարձի պահից, քանի որ նրանք ֆորմալ առումով դադարում են փախստական լինել: Սակայն ներկայումս ՄԱԿ ՓԳՀ-ն իրականացնում է գործունեություն, որը միտված է միջազգային պաշտպանությանն ու հիմնախնդիրների երկարատև լուծումներ ապահովելուն: Այս մանդատը բխում է այն հանգամանքից, որ վերադարձը համապատասխան փախստականի հիմնախնդիրների երկարատև լուծման մաս է:

Ապատրիդների մասով ՄԱԿ ՓԳՀ մանդատը ենթադրում է գործողություններ ապատրիդների հայտնաբերման, ապաքաղաքացիության կանխարգելման, նվազեցման և ապատրիդների պաշտպանության ոլորտներում:

Միջազգային պաշտպանության իրավունք ունեցող այլ անձանց մասով ՄԱԿ ՓԳՀ մանդատն առավելապես բխում է մարդասիրական նկատառումներից և առավել արդիական է այնպիսի իրավիճակներում, երբ գործնականում դժվար է տարանջատել այդ անձանց և փախստականների կարգավիճակի իրավունք ունեցողներին: Ասվածի վառ օրինակ է Սիրիայից Հայաստան տեղափոխված անձանց մասով

իրավիճակը: Այդ անձանց զգալի մասը Հայաստանի ժամանելուց առաջ կամ հետո ստանում են ՀՀ քաղաքացիություն, ինչն իրենց զրկում է փախստականի կարգավիճակի իրավունքից: Բայց քանի որ նրանց փաստացի վիճակը գրեթե նույնական է Սիրիայից տեղափոխված այն անձանց վիճակին, ովքեր հայցում են կամ ստացել են փախստականի կարգավիճակ՝ ՄԱԿ ՓԳՀ-ն ակտիվորեն աջակցում է նաև իրենց խնդիրների (առավելապես տնտեսական և սոցիալական բնույթի) լուծմանը:

Իր մանդատի իրականացման շրջանակներում ՄԱԿ ՓԳՀ գլխավոր նպատակներն են՝

- ապահովել, որ ազգային օրենսդրությունը մեկնաբանվի ու կիրառվի փախստականների և ապաստան հայցողների նկատմամբ միջազգային իրավական պարտավորությունների պահանջներին համապատասխան.
- աջակցել ազգային իշխանություններին՝ էականորեն ամրապնդելու փախստականի կարգավիճակի տրամադրման ընթացակարգերը՝ համահունչ արդարության ու արդյունավետության հրամայականներին.
- տրամադրել ֆինանսական և տեխնիկական աջակցություն ապաստանի համակարգերի ամրապնդման համար.
- աջակցել ինտեգրման և զարգացման ազգային ծրագրերում փախստականների խնդրի ներառմանը.
- տրամադրել նպատակաուղղված աջակցություն, որը կնպաստի առավել խոցելի անձանց ինքնաբավությանը և ինտեգրմանը (այդ թվում՝ ներգրավելով տեղական գործընկեր կազմակերպություններ):

Ավելի մանրամասն ընթերցեք դաս 2-ում:

Հատուկ ուշադրություն դարձրեք ՄԱԿ ՓԳՀ-ի նպատակներին:

